

איש אשר רוח בו

מבוא לספר יהושע

אמר ר' יודן אילולי שהעמיד הקב"ה אחרים תחתיהם
כבר חזר העולם לאחוריו, דכתיב ויהי אחרי מות משה
עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע וגו' (ב"ר ס"ב ד').

ויהי אחרי מות משה עבד ה'. על פתיחת ספר יהושע בו"ו החיבור כתב רש"י "מחובר על סדר
התורה המסיימת בפטירת משה וזה מחובר לה". אולם לא רק חיבור דברים יש כאן, אלא חיבור
הנהגת משה להנהגת יהושע. בשלשה דברים שהיו לו למשה רבינו עמד יהושע תחתיו, **בנבואה**
במלוכה ובנשיאות הסנהדרין.

בנבואה כיצד? אמר להם משה לישראל "נביא מקרבך מאחריך כמוני יקים לך ה' אלקיך"
(דברים י"ח ט"ו), "זה יהושע שנכנס עם ישראל לארץ" (אבן עזרא שם). **וברש"י שם כתב "כמו שאני**
מקרבך מאחריך יקים לך תחתי, וכן מנביא לנביא". והוא כמו שפירשו במדרש ויקרא רבה (פרש"י י'
ב) "כל הנביאים קיבלו נביאות נביא מן נביא, ויאצל מן הרוח אשר עליו (במדבר יא, כה). ויאמרו נחה
רוח אליהו על אלישע" (מל"ב ב, טו), שיש השפעה מנביא לנביא.

ועל יהושע רמזו זאת חז"ל כשאמרו "ונתתה מהודך עליו וכו' זקנים שבאותו הדור אמרו פני
משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה"¹, היינו כהשפעת אור החמה על הלבנה. וכך כתב המלבי"ם
(הפטרות וזאת הברכה) על נבואת יהושע: "אחרי מות משה, קבל יהושע כל שפע נבואתו על ידי נשמת
משה רבינו ע"ה".

והוסיף בחדושי מרן רי"ז הלוי עה"ת, שבפסוק זה "נביא מקרבך מאחריך כמוני יקים לך ה'
אלקיך" (דברים י"ח ט"ו), נאמרה הבטחה לעם ישראל, שתמיד יהיה נביא בקרבם (אלא אם כן יחטאו
ויגרום חטאם לסילוק הנבואה). וכך הם דבריו:

בהך ד"נביא אקים לך" וגו', מלבד מה שנאמר בזה עיקר הדין של נבואה, עוד נאמר בהך
קרא הבטחה שיהיה להם תמיד נביאים בכל דור ודור, ולא יצטרכו למעוננים ולקוסמים,
ולא תהיה שעה שלא תהיה נבואה בישראל, והן הן דברי רש"י שכתב "יקים לך תחתי וכן
מנביא לנביא", דלעולם תהיה נבואה בישראל, ועד שלא שקעה שמשו של זה, תזרח
שמשו של נביא אחר.

לקיום הבטחה זו עמד יהושע כנביא תחת משה רבינו והוא האמור בקרא: ויהי אחרי מות משה
וגו' ויאמר ה' אל יהושע בן נון וגו'.

אף הנאמנות, שהאמינו כל ישראל בנבואת יהושע, מיד משה היתה לו, כמו שכתב הרמב"ם
בפ"י מהל' יסודי התורה הל' ה':

נביא שהעיד לו נביא אחר שהוא נביא, הרי הוא בחזקת נביא ואין זה השני צריך חקירה,
שהרי משה רבינו העיד ליהושע והאמינו בו כל ישראל קודם שיעשה אות.

¹ בבא בתרא ע"ה ע"א, וברשב"ם שם מבואר שכוונת חז"ל בזה לענין נבואה. ורמז לנבואתו בפסוק "יהושע בן נון
איש אשר רוח בו", "יהושע בן נון איש" ר"ת נביא. ובאונקלוס שם "יהושע בר נון גבר דרוח נבואה ביה"

במלוכה כיצד ? "משה מלך, שנאמר ויהי בישורון מלך" (שמו"ר מ"ח ד', זבחים ק"ב). וכן כתב הרמב"ם "ומשה רבינו מלך היה" (פ"ו מהל' בית הבחירה הי"א). עמד משה ובקש: "יפקד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם" (במדבר כ"ז ט"ז).
"אמר לו איני מסתלק עד שתודיעני מי אתה ממנה תחתי" (ספרי זוטא שם).

נצטוה משה: "קח לך את יהושע בן נון וגו' והעמדת אותו לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה וצויתו אותו לעיניהם" (במדבר שם). "וצויתה אותו לעיניהם - הוא המינוי שימנה אותו במעמד להיות נגיד עליהם" (רמב"ן שם).

מינוי יהושע למלך ע"פ נבואת משה היתה, ומסמכות בית דינו של משה רבינו, כמו שכתב הרמב"ם:
"אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו" (הל' מלכים פ"א ה"ג).

וכן נאמר (דברים ג, כח) "וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה", ומפרש ה"אור החיים" שם "ואפשר לומר בפשט הכתוב על פי דבריהם ז"ל שאמרו **אין צו אלא מלכות** דכתיב (שמו"א יג) ויצוהו ה' לנגיד וגו', כן בא מאמר ה' כאן למשה שבחיו ימלוך יהושע על ישראל, ויחזקהו במלכותו לעיני כל ישראל".

וכן למדו חז"ל (גמ' סנהדרין מ"ט ע"א, הובא ברמב"ם פ"ג מהל' מלכים ה"ח) שמורד במלכות חייב מיתה, ממה שנאמר ליהושע "כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת" (יהושע א, יח). הרי שיהושע מלך היה.

ועוד אמר משה בברכתו ליוסף "בכור שורו הדר לו" בכור - **מלך**, היוצא ממנו והוא יהושע, שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים (דברים לג, יז וברש"י). "ואמר שיהיה לבכור אשר יוליד הדר מלכות, ירמוז ליהושע שהוא ראשון לבית יוסף ויהיה לו גדולה ומלכות" (רמב"ן).

יהושע היה נביא ומלך כמשה (לשון רשב"ם ב"ב דף ע"ה ע"א).

בנשיאות הסנהדרין כיצד ? משה רבינו נשיא הסנהדרין היה, כמו ששנינו במשנה: סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ומשה על גביהן (סנהדרין ב' ע"א). נצטוה משה למנות את יהושע לראש הסנהדרין תחתיו, "וסמכת ידך עליו" (במדבר כ"ז י"ח) "והסמיכה היא להיות נשיא הסנהדרין, כי אין לסמיכה ענין עם מלכות" (מגן רי"ז הלוי פר' וילך). ומפורש כן בתרגום יונתן (שמות מ' י"א) "יהושע משושנך רבא דסנהדרין" [יהושע משרתך ראש הסנהדרין].

הוא האמור בפר' וילך "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ" וגו' (דברים ל"א ז') - אמר לו משה ליהושע, אתה והזקנים שבדור עמהם (סנהדרין ח'). ומבאר מרן רי"ז הלוי שם, שדבריו של משה היו לענין נשיאות הסנהדרין, והנשיא יש לו זקנים עמו, ובלעדי הזקנים לא יוכל לעשות דבר.

ואמנם, אף שראש הסנהדרין אינו מכריע אלא עם הזקנים שעמו, יש לו יחוד משלו, כמבואר ברמב"ם הלכות סנהדרין:

סנהדרין גדולה מנינם שבעים ואחד, שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ומשה על גביהן שנאמר והתייצבו שם עמך הרי שבעים ואחד. הגדול בחכמה שבכולן מושיבין אותו ראש עליהן, והוא ראש הישיבה, והוא שקורין אותו החכמים נשיא בכל מקום, והוא העומד תחת משה רבינו (פ"א ה"ג).

סיום לשון הרמב"ם "והוא העומד תחת משה רבינו" אומר דרשני, מה מהותו של תפקיד זה להיות עומד תחת משה רבינו, במה הדבר בא לידי ביטוי.

הדבר מבואר ע"פ מה שכתב הרמב"ם בהקדמת ספרו משנה תורה: "ואלעזר ופנחס ויהושע שלשתן קבלו משה, וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבע"פ וציוהו עליה". ומבאר דבריו מרן ר"ז הלוי (פרשת בשלח) שאע"פ שגם אלעזר ופנחס קבלו משה אבל המסירה היתה ליהושע והוא שנצטוה עליה, וכמו ששנינו במסכת אבות: משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. והיינו שהאחריות למסירת תורה שבע"פ בכלולתה ובשלימותה לדורות הבאים מוטלת על ראש הסנהדרין. ויהושע כראש הסנהדרין היה אחראי על מסירת תורה שבע"פ. ולכן כאשר נשתכחו ממנו שלש מאות הלכות עמדו כל ישראל להורגו (גמ' תמורה ט"ז ע"א), משום שהוא המצווה על מסירת תורה שבע"פ.

וזו כוונת הרמב"ם "והוא העומד תחת משה רבינו", שהאחריות על המסירה מוטלת על ראש הסנהדרין ובזה הוא עומד תחת משה רבינו. וכך אמורים הדברים במפורש בדברי חז"ל:

"וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו" (דברים ג, כח). ואמרו בספרי "צוהו על דברי תלמוד".

ומפרש רבינו הלל שם "היינו תורה שבעל פה" (ספרי פר' פנחס, פי' קל"ו).

"וליהושע שהוא תלמידו של משה רבינו מסר תורה שבע"פ וציוהו עליה" (הרמב"ם בהקדמה).

על שהיה יהושע משרת משה זכה הוא להיות האחראי למסירת התורה, ולהיות נשיא הסנהדרין.

בשלושת המינויים, בנבואה במלכות ובנשיאות הסנהדרין היה יהושע תחת משה רבינו:

במלוכה - אמר לו איני מסתלק עד שתודיעני מי אתה ממנה תחתי (ספרי זוטא, פנחס).

בנבואה - כמו שאני מקרבך מאחריך יקים לך תחתי (רש"י דברים י"ח).

בנשיאות הסנהדרין - והוא עומד תחת משה רבינו (רמב"ם הל' סנהדרין).

وهוא שאמרו במדרש בראשית רבה (ס"ב, ד): אמר ר' יודן אילולי שהעמיד הקב"ה אחרים תחתיהם כבר חזר העולם לאחוריו, דכתיב ויהי אחרי מות משה עבד ה' ויאמר ה' אל יהושע וגו'.

המצוות שהוטלו על יהושע כמלך וכראש סנהדרין.

שתי המצוות העקריות שנצטוו ישראל בכניסתן לארץ, כבושה והנחלתה לשבטים, היו באחריותו של יהושע, כמו שנאמר "וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו כי הוא יעבור לפני העם הזה, והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה" (דברים ג' כ"ח).

"כי הוא יעבור לפני העם" - היינו לעבור לפני העם בכבוש הארץ. אחריות זו מוטלת על יהושע כמלך², היוצא ובא לפני העם.

וכמו שכתב רש"י על הפסוק "בכור שורו הדר לו" (דברים ל"ג י"ז):

"בכור - מלך היוצא ממנו, והוא יהושע, שכחו קשה כשור, לכבוש כמה מלכים."

וכן הוא גם מתנאי קידוש הארץ, שקידושה למצוות התלויות בארץ מותנה ב"כבוש רבים" שהוא ע"י מלך, כמש"כ הרמב"ם בתחילת הל' תרומות "ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל וזהו הנקרא כבוש רבים".

והמצוה השנית, חלוקת הארץ לשבטים - "והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה" (ואנת תפליג יתיה להון [ואתה תחלק אותה להם] - תרגום יונתן). מצוה זו הוטלה על יהושע כראש הסנהדרין, שהוא ושבעים זקנים שעמו יהיו בחלוקתה.

כך מפורש בגמ' סנהדרין (ט"ז ע"א): "תחילתה של ארץ ישראל שבעים ואחד". היינו שחלוקת ארץ ישראל לשבטים בבואם לארץ היתה ע"פ בית דין הגדול.

כן הוא גם לשון הרמב"ם בפ"א מהל' תרומות ה"א: "חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים". הוא שנאמר בפרשת מסעי: "אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ אלעזר הכהן ויהושע בן נון" (במדבר לד, יז), והכוונה בזה, שאלעזר הכהן באורים ותומים, ויהושע כראש הסנהדרין (שו"ת דבר אברהם ח"א סי' י"ד).

גם בתרגום יונתן (שמות מ, יא) קשר את יהושע כראש הסנהדרין לחלוקת ארץ ישראל, "יהושע משומשנך רבא דסנהדרין דעמיה, דעל ידיו עתידא ארעא דישראל לאיתפלגא" [יהושע משרתך ראש הסנהדרין, שעל ידיו עתידה ארץ ישראל להתחלק].

קדושת הארץ - ממש רבינו ליהושע

עמד משה רבינו והתחנן לפני הגבורה "אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג, כה). ואמרו בגמ' סוטה י"ד ע"א "דרש רבי שמלאי, מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י, וכי לאכול מפריה הוא צריך, או לשבוע מטובה הוא צריך. אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י, אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי".

² ובפי' אור החיים על תחילת הפסוק שם, כתב "וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו וכו' אפשר לומר בפשט הכתוב ע"פ דבריהם ז"ל שאמרו, אין צו אלא מלכות דכתיב (ש"א יג יד) ויצוהו ה' לנגיד וגו', כמו כן בא מאמר ה' כאן למשה, שבחייו ימלוך יהושע על ישראל ויחזקהו במלכותו לעיני כל ישראל".

ומדקדוק לשון הגמ' "כדי שיתקיימו על ידי", נראה שלא היתה עיקר כוונת משה שהוא עצמו יפריש תרומה ומעשר ויתן לכהן. שא"כ היה לו לומר "כדי שאקיים כולן". והלשון "כדי שיתקיימו כולן על ידי" משמעו, שתהא זכות קיום המצות של הכלל תלוי בו.
וכן מפורש בספר חסידים סי' תקל"ד:

"משה רבינו לא עבד הנאתו אמר אעברה נא ואראה את הארץ, וכי בעבור הנאתו היה מבקש. אמר אם אני אהיה בארץ, אני אזכה ישראל".

וכך הוא ביאור הדברים. בקשת משה "אעברה נא וגו'" היתה כנגד שני ענייני מצוות שאין מתקיימות אלא בא"י: מצוות התלויות בארץ ובנין בית המקדש. והן שתי קדושות - קדושת הארץ וקדושת המקדש. והיו דברי משה רבינו כנגד שני עניינים אלו שבארץ ישראל.

ואמר "הארץ הטובה אשר בעבר הירדן", כנגד מצות התלויות בארץ, וכמו שרמזו במכילתא דרבי ישמעאל (בשלה - מס' דעמלק פרש' ב ד"ה ויאמר ה') את הארץ הטובה זו ארץ ישראל. והוסיף ואמר "ההר הטוב הזה והלבנון", "ההר הטוב הזה - זו ירושלים, והלבנון - זה בית המקדש" (רש"י).

רצה משה רבינו ליכנס לא"י כדי לקדשה למצוות התלויות בארץ בכיבוש וחלוק - שכבושה במלך, וחלוקתה ע"פ סנהדרין, ובזה תקדש למצוות התלויות בארץ (שהרי לא נתחייבו אלא לאחר ירושה וישיבה). וכן קדושת ירושלים המקדש והעזרה קדושתן תלויה במלך וסנהדרין, כמו שמבואר במשנה שבועות (י"ד ע"א), וברמב"ם פ"ו מביה"ב הי"א: "אין מוסיפין על העיר או על העזרות אלא ע"פ המלך וע"פ נביא, ובאורים ותומים וע"פ סנהדרין של שבעים ואחד זקנים, שנאמר ככל אשר אני מראה אותך וכן תעשו לדורות, ומשה רבינו מלך היה". ורצה משה רבינו שקדושות אלו יהיו מכוחו, ונמצא שקיומן של כל המצוות התלויות בארץ ובמקדש יהיו בזכותו.

וכשנאמר למשה רבינו "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה וגו' כי לא תעבר את הירדן הזה" (דברים ג, כו), נאמר לו מיד "וצו את יהושע וחזקה ואמצהו כי הוא יעבר לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה" (דברים ג, כח). שהוא יעמוד תחתיו לכבוש את ארץ ישראל ולחלקה לשבטים.

"משה רבינו לא עבד הנאתו אמר אעברה נא ואראה את הארץ (דברים ג, כה), וכי בעבור הנאתו היה מבקש. אמר אם אני אהיה בארץ, אני אזכה ישראל. והקב"ה ענהו ואמר, אם צדיק מת וכיוצא בו עומד אחריו, הרי כאלו לא מת וכו', וכתוב וזרח השמש ובא השמש, וכתוב דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת וכו', כאילו הרב בחיים" (ספר חסידים סי' תקל"ד).

"צו את יהושע" וגו' שיהושע תלמידו יעמוד תחתיו, ויכבוש את הארץ וינחילם. ואף משכן שילה יתקדש ע"י יהושע מזרע יוסף, ואולם בנין בית המקדש לא יתקיים אלא ע"י דוד ושלמה, היינו מלכות קבועה וקיימת.

ובפר' וילך נאמר "ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם (דברים לא, ז). ולהלן שם נאמרו דברי ה' ליהושע "ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל

אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך" (שם פס' כג). ובגמ' סנהדרין (ח ע"א) עמדו על שינוי הלשון: "כתיב כי אתה תבוא, וכתיב כי אתה תביא", ואמר רבי יוחנן שדברי משה ליהושע "כי אתה תבוא" היינו, אתה והזקנים שבדור עמהם. והקב"ה אמר ליהושע "כי תביא" - "טול מקל, והך על קדקדם, דבר אחד לדור ואין שני דברין לדור".

וביאר מרן הגאון רבי יצחק זאב סולוביצ'יק זצ"ל שגם דברי משה ליהושע כי אתה תבוא את העם הזה וגו', גם הם מפי הגבורה נאמרו למשה שיאמר כן ליהושע, אלא "ששני מינויים היו ליהושע, כי היה מלך וגם היה נשיא הסנהדרין (וכו'). וע"ז נאמרו שני הדברות של כי אתה תבוא ואתה תביא, כי דבריו של משה היו לענין הנשיאות, שנצטוו משה למנותו לנשיא סנהדרי גדולה, ובזה יהיה פרנס על הצבור, וזהו שאמר לו כי אתה תבוא את העם הזה, זקנים שבדור יהיו עמך, כי נשיא הסנהדרין יש לו זקנים עמו, ובלעדי הזקנים לא יוכל לעשות דבר. ודבריו של הקב"ה ליהושע היו לענין המלכות שנתמנה גם למלך על ישראל, וזהו כי אתה תביא, בעצמך בלא זקנים כדין מלך, שהרשות ניתנה לו לבדו, ודבר אחד לדור, בלי השתתפות אחרים עמו, והן הן דברי הגמ' שאמר לו הקב"ה טול מקל והך על קדקדם, ר"ל שבנוסף למינוי לראש הסנהדרין יש לך גם מינוי של מלכות, ולכן דבר אחד לדור וכו', "ע"כ דבריו.

ולפי זה יש לבאר עוד, שדוקא בפסוק הראשון "חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה", שמוסבים על היותו ראש הסנהדרין, נאמר שם "ואתה תנחילנה אותם", היינו חלוקת הארץ, שמצוה זו מוטלת על יהושע כראש הסנהדרין, וכמו שנתבאר. והפסוק השני "חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ" המוסבים על היותו מלך, אינם אלא לענין הכבוש, ולכן נאמר בפסוק זה רק "תביא את בני ישראל אל הארץ", ולא נאמר "ואתה תנחילנה אותם".

במה זכה יהושע לכל הגדולה? שמא נאמר, ראוי היה לכך מתחילה, הן כך היה אצל משה "ותרא אותו כי טוב הוא" ואמרו חז"ל בשמות רבה "בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית כולו אורה", משה נולד ואורו עמו. "כי טוב הוא - רבי יהודה אומר הגון לנביאות" (שמו"ר שם). אולם אצל יהושע לא היה כן. על הפסוק במשלי (כא, כ) "אוצר נחמד ושמן בנוה חכם, וכסיל אדם יבלענו", אומרים חז"ל "אוצר נחמד ושמן בנוה חכם - זה משה, וכסיל אדם יבלענו - זה יהושע, שלא היה בן תורה והיו ישראל קורין אותו כסיל" (ילקוט שמעוני שם), ובמה זכה יהושע להתעלות לכל הגדולה הזו?

כך דרשו חז"ל על הפסוק במשלי (כו, יח) "נוצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד". נוצר תאנה יאכל פריה - מדבר ביהושע שהוא שימש את משה, כמה דתימא ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל, למה נמשלה תורה כתאנה, שרוב האילנות הזית הגפן התמרה נלקטים כאחת, והתאנה נלקטת מעט מעט, וכך היא התורה, היום לומד מעט ולמחר הרבה לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשנים, עליו נאמר "נוצר תאנה". מהו "יאכל פריה" - פרי של תורה, מלכות ושרות שנאמר בי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו, וכן אירע ליהושע שלא ירשו בניו של משה מקומו, אלא יהושע ירש מקומו, כמה דתימא [כמו שנאמר] קח לך את יהושע בן נון וגו'.

הנה נדרש חציו הראשון של הפסוק על יהושע שמלך כפרי התמדתו בתורה "נער לא ימיש מתוך האהל" עד שנתעלה בתורה וזכה לנשיאות - נשיא הסנהדרין ונשיא כמלך, שאין מלך שלם אלא המושלם בתורה שנאמר בי מלכים ימלוכו. וחציו השני נדרש על מה שזכה יהושע לנבואה:

ושומר אדניו יכובד - זה יהושע שהיה משמש את משה ביום ובלילה, כמה דתימא [כמו שנאמר] 'לא ימיש מתוך האהל', ואמר 'אדני משה כלאם' (במדבר יא, כא), לפיכך כבדו הקב"ה. מה כבוד עשה לו הקב"ה, לפי שכך אמר ליהושע (במדבר כז, כא), ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים וגו', ולפי ששמש אדוניו זכה לרוח הקודש שנאמר 'ויהי אחרי מות משה וגו' ויאמר ה' אל יהושע בן נון משרת משה', שאין תלמוד לומר משרת משה [שלכאורה אין צורך לומר כאן 'משרת משה'], למה נאמר, לומר לך, לפי שהיה משרת משה זכה לנבואה, הוי יכובד (במד"ר פר' י"ב ט').

[ביאור הדברים: יהושע היה דבק במשה רבינו ביום ובלילה, ולא מש מאהלו של משה. וקנא לכבודו של משה "ואמר אדני משה כלאם", והיה זה כשהתנבאו אלדד ומידד במחנה, ולא היו רשאים לעשות כן, כדין תלמיד המורה הלכה לפני רבו (גמ' סנהדרין י"ז ע"א). וכבר ביאר זאת הרמב"ן (במדבר י"א כ"ח) וז"ל "אבל מדברי רבותינו נראה, כי היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו, אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים וכו'. ומשה אמר כי הוא הרב, ומחל על כבודו ומתאוה ושמח בכך". ויהושע שקנא לכבוד נבואתו של משה, כבדו הקב"ה מעין אותו כבוד שבו קנא למשה, וזכה לנבואה.]

וכך היה, שנאמר תחילה ליהושע "ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה' על פיו יצאו ועל פיו יבואו" (במדבר כז, כא), וביאר הרמב"ן (בסוף השגותיו לספר המצות) שמצות עשה על המלך או השופט לשאול באורים ותומים קודם יציאה למלחמה, "יצוה ביהושע שהוא המושל הראשון אשר הוא פקיד על העדה, שישאל בעניינם באורים ותומים, ועל פי משפטם יוציאם ויביאם". ואולם לא מצינו שיהושע שאל באורים ותומים קודם שיצא למלחמה, ואמרו על זה בגמ' עירובין (ס"ג ע"א), רבי אליעזר אומר [כל המורה הלכה בפני רבו] מורידין אותו מגדולתו, שנאמר (במדבר לא, כא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' [שהורה אלעזר פרשת געולי כלים, לשבים ממלחמת מדין], אע"ג דאמר להו לאחי אבא צוה ואותי לא צוה [אע"פ שאמר להם בשם משה], אפילו הכי איענש [ובכל זאת נענש], דכתיב "ולפני אלעזר הכהן יעמד", ולא אשכחן דאיצטריך ליה יהושע [שאע"פ שנצטוו תחילה לשאול את אלעזר באורים ותומים, לא מצינו שיהושע הוצרך לו], שהקב"ה הקדים ונגלה ליהושע בנבואה (כן כתבו התוס' בסנהדרין ט"ז ע"א ד"ה מה). וזכה יהושע לנבואה על שקנא על כבוד נבואתו של משה.]

וכך מובאים הדברים בילקוט שמעוני משלי כ"א:

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם - זה משה, וכסיל אדם יבלענו - זה יהושע, שלא היה בן תורה והיו ישראל קורין אותו כסיל, ובשביל שהיה משרת משה זכה לירושתו, שהיה מכבדו ופורס הסדין על הספסל ויושב תחת רגליו, לפיכך אמר הקב"ה איני מקפח שכרך, ועליו נאמר "נוצר תאנה יאכל פריה".

"משרת משה - פי' שזכה לכך בשביל שהיה משרת משה. ואמר משרת, ולא תלמיד, מפני שגדולה שמושה יותר מלמודה" (הגר"א).

עתה שנתעלה יהושע, נבחר הוא להיות מנהיגם של ישראל, ונמצאו בו כל המעלות. כיון ששמע משה שימות, התחיל לבקש רחמים על ישראל, שיתן להם רועה שיהיה לו רוח לסבלם, והתחיל ואמר רבונו של עולם אתה יודע כל הרוחות של בני אדם, מי הוא סבלן ומי הוא רגזן, אתה פקוד איש על העדה אשר יצא לפנייהם במדבר, ואשר יבוא לפנייהם לעשות כל צרכם, ואשר יוציאם בזריות ואשר יביאם בתפלותיו. ואמר לו הקב"ה כל הדברים שאמרת תמצאם ביהושע תלמידך, לך והקם אותו, הדא הוא דכתיב [זה הוא שנאמר] קח לך את יהושע וגו' שתכריז עליו בכל מחנה ישראל זה ראוי להיות רועה מפי הגבורה (מדרש אגדה, פנחס).

מלכותו של יהושע

כבר נתבאר בדברינו שיהושע בן נון מלך היה, וכתבנו ללמוד כן ממה שנאמר ליהושע "כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצוונו יומת" (יהושע א, יח), שמכאן למדו חז"ל שמורד במלכות חייב מיתה, הרי שיהושע מלך היה.

גם מדברי הרמב"ם (פ"א מהל' מלכים ה"ג) למדנו כן, שכתב "אין מעמידין מלך בתחילה אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא כיהושע שמינהו משה רבינו ובית דינו". הרי שלמד הרמב"ם ממינוי יהושע - שמינוי מלך הוא ע"פ נביא וסנהדרין.

גם מסוגיית הגמרא ביומא (ע"ג ע"ב) עולה שיהושע מלך היה. הגמ' דנה שם מי הם הראויים לשאול באורים ותומים. ואמרו שם: "ואין שואלין אלא למלך³ כו', ואמר רבי אבהו, שלמדים זאת מן המקרא 'ולפני אלעזר הכהן יעמד ושאל לו במשפט האורים וגו' הוא וכל בני ישראל אתו' (במדבר כז, כא), ודרשו "הוא" - זה מלך. וביאר רש"י שם "הוא זה מלך, דהא ביהושע משתעי קרא" [שהרי ביהושע אמור הפסוק]. כלומר, הפסוק עוסק במינויו של יהושע ע"י משה, ובאותה פרשה נזכר שיהושע יעמוד לפני אלעזר הכהן ושאל לו במשפט האורים. ומפרשת הגמרא, שכוחו של יהושע לשאול במשפט האורים מדין מלך הוא⁴.

ועוד כתב הרמב"ם בדיני כבוד המלך "וכל העם באין אליו בעת שירצה, ועומדין לפניו ומשתחוים ארצה, אפילו נביא עומד לפני המלך משתחוה ארצה, שנאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך, אבל כהן גדול אינו בא לפני המלך אלא אם רצה, ואינו עומד לפניו אלא המלך עומד לפני כהן גדול, שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד, אעפ"כ מצוה על כהן גדול לכבד את המלך ולהושיבו ולעמוד מפניו כשיבא לו, ולא יעמוד המלך לפניו אלא כשישאל לו במשפט

³ להלכה, שואלים באורים ותומים גם לאב ב"ד, ומי שהצבור צריך לו.

⁴ וברמב"ם פיה"מ (יומא פרק ז) "ומה שהתנה שלא ישאל אלא מלך ואב בית דין וכיוצא בהם למה שאמר ביהושע שהיה מלך ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט האורים לפני ה'", אמנם ביד רמ"ה סנהדרין דף טז א' כתב "הוא זה מלך, דהא יהושע במקום מלך הוה".

האורים" (פ"ב מהל' מלכים ה"ה)⁵. ואם יהושע לא היה אלא שופט, איך נלמד ממה שנאמר על יהושע "ולפני אלעזר הכהן יעמוד", שכל מלך צריך לעמוד לפני כהן גדול (אף כשאנו שואל באו"ת), אולי דוקא יהושע שלא היה אלא שופט, אך מלך ממש כבודו עדיף⁶. אלא ודאי מוכח שהיה יהושע מלך עם דיני הכבוד.

גם בלשון חז"ל והראשונים יש משמעות שיהושע היה מלך. בבר"ר (פרשה נט) "אברהם ראש לאבות, יהושע ראש למלכות משבט אפרים שנאמר (שופטים ה) מני אפרים שרשם בעמלק זה יהושע, דוד ראש למלכות משבט יהודה". ולשון הרשב"ם (ב"ב דף ע"ה ע"א) "יהושע היה נביא ומלך כמשה".

מלכות שאולה לתקופת הכיבוש

הן אמת, שיהושע לא היה מלך ממצות "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, יד), שמצותה אחר ירושה וישיבה, כמו שנאמר שם "כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מלך" וגו'. ומלכותו היתה מלכות שעה, שנעשית אחר בקשת משה רבינו "יפקד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על העדה אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם" (במדבר כ"ז ט"ז). והיתה זו מלכות מיוחדת ע"פ הדיבור לתקופת המלחמה בלבד, שכן היתה בקשת משה רבינו "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם" וגו' (במדבר כ"ז).

ולכן אמרו בויק"ר (פרשה כו) "א"ר יהושע דסכנין בשם ר' לוי מלמד שהראהו הקב"ה למשה דור דור ושופטיו, דור דור ומלכיו, דור דור וחכמיו, דור דור ומנהיגיו, וכו' והראהו שאול ובניו נופלים בחרב אמר לפניו מלך ראשון שיעמוד על בניך ידקר בחרב", הרי שנקרא שאול המלך הראשון, משום שהוא היה המלך הראשון ממצות "שום תשים". וגם ברור שיהושע לא נמשח לא בשמן המשחה ולא בשמן אפרסמון, ואין זה מעכב כלל בשם מלך שהיה ליהושע לשעת הכיבוש והמלחמה.

ויסוד לזה מדברי המדרש בבראשית רבה פר' צ"ח "ובימי שאול עשו מלחמה עם ההגריאים וגו', אמר ריב"נ בימי שאול זה יהושע ולמה הוא קורא אותו שאול, שהיתה המלכות שאולה בידו". ובביאור מהרז"ו שם כתב לבאר, שמלחמה זו עם ההגריאים עשו בני ראובן כשחזרו לעבר הירדן אחר כיבוש וחלוקה (כמבואר בדה"א ה, י), שמצאו מבני ישמעאל (ונקראו הגריאים ע"ש הגר) בחלקם שבעבה". והפסוק מבאר איך עשו מלחמה בעצמם ולא שאלו רשות מיהושע שהיה מלך, וע"ז כתוב "בימי שאול" זה יהושע, שהיתה המלכות שאולה בידו לזמן הכיבוש בלבד, ובאותה שעה אחר כיבוש וחלוקה כבר לא היה מלך (ולכן דוקא במקום זה נרמז שהיתה המלכות שאולה בידו). ובזה יתבאר שבתחילת ספר יהושע (א' טז-יח) אמר יהושע לבני ראובן ובני גד וחצי שבט המנשה "ואתם תעברו חמשים לפני אחיכם כל גבורי החיל ועזרתם אותם" וגו'. וענו ואמרו ליהושע "כל

⁵ מקורו בספרי זוטא (פרק כז כא) "ולפני אלעזר הכהן יעמוד, פסק לו הקב"ה גדולה לאלעזר שאפילו מלך עומד מלפניו".

⁶ הרי לשון הרמב"ם בספר המצות, מצוה קע"ג שחויב כבוד מלך, הוא "מהכבוד והגדולה והמעלה התכלית האחרון שאין למעלה ממנה".

אשר צויתנו נעשה ואל כל אשר תשלחנו נלך. ככל אשר שמענו אל משה כן נשמע אליך רק יהיה ה' אלקיך עמך כאשר היה עם משה. כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ".

והקשה הגאון הנצי"ב זצ"ל בהעמק שאלה (שאלתא קמ"ב ט), מה הענין שדוקא בני ראובן וגד אמרו לו שכל המורד בו חייב מיתה, הרי ענין קבלת מלכותו שייך לכל ישראל. וז"ל הנצי"ב זצ"ל: "מה זה ענין דבר מלוכה לבני ראובן ולבני גד, הא זה תלוי בדעת כל ישראל".

ולפי המבואר יש לתרץ את שאלתו, שכשם שמלכות יהושע היתה שאולה רק לשעת המלחמה, כמו כן היתה מלכותו רק על אותם השבטים שהיו מחוייבים לעבור את הירדן למלחמה. ואם לא היו צריכים בני ראובן ובני גד לעבור חלוצים בארץ כנען, והיו נוחלים מיד בעבר הירדן מזרחה, לא היה יהושע מלך עליהם, אלא רק על אותם שבטים שנוחלים בארץ כנען שהם שייכים למלחמה. וזהו שאמרו ליהושע שהואיל ומצוים הם לבוא ולהלחם בארץ כנען, נמצא שהוא מלך גם עליהם, וכל איש אשר ימרה את פיך יומת.

ועוד נראה להוסיף בגדר מלכות יהושע, שהרמב"ם כתב לבאר תפקיד המלך, "אין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו" (הל' מלכים סוף פרק ד'), כלומר, שמלבד מלחמות יש למלך רשות משפט, להרוג לתקון העולם אף שלא בראיה ברורה להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם, כמו שכתב הרמב"ם באריכות בסוף פ"ג מהל' מלכים. ואולם יהושע היה לו דין מלך רק לפרשת המלחמה, שרק ע"ז ביקש משה "איש על העדה אשר יצא לפניו ואשר יבוא לפניו". ודין המשפט היה מסור לו כראש הסנהדרין, והוא מה שכתוב בפרשת וילך "כי אתה תבוא - כי אתה תביא" שלדין המלחמות יהיה מלך להביאם למלחמה, מה שאין כן לדין המשפט, יהיו הזקנים עמו. וכן כתב בכלי חמדה פר' וילך עיי"ש.

